

ANNA SZCZEPAŃSKA, ANDRZEJ SZCZEPANIAK
(Warszawa, Muzeum Narodowe w Warszawie)

ARCHIWA OSOBISTE W ARCHIWUM MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE

Słowa kluczowe: archiwum osobiste, spuścizna, Muzeum Narodowe w Warszawie (MNW), jednostka archiwalna, materiały twórczości naukowej, materiały działalności, materiały biograficzne, korespondencja, materiały o twórcy zespołu, materiały rodzinne, materiały osób obcych

Archiwum Muzeum Narodowego w Warszawie (Archiwum MNW) gromadzi archiwa osobiste (spuścizny) od lat 80. XX w. Twórcami ich są głównie byli pracownicy muzeum lub osoby z nim związane — wyjątek stanowi archiwum osobiste Władysława Marconiego. Z reguły trafiają one do Archiwum MNW jako dary przekazane przez rodzinę lub przez najbliższych współpracowników. Swym zakresem obejmują materiały wytworzone od końca XIX w. aż po współczesność. Najwięcej pochodzi jednak z okresu po drugiej wojnie światowej. Dominuje w nich dokumentacja aktowa i fotograficzna.

Archiwa osobiste przyjmowane są do Archiwum MNW najczęściej w stanie nieuporządkowanym. Niekiedy mają one zręby jakiegoś układu nadanego przez wytwórcę. Z reguły jest on jednak niekonsekwentny i ledwie czytelny. W obu wypadkach pozyskane materiały osobiste wymagają żmudnych studiów, czasochłonnych prac porządkowych, rozważnej systematyzacji i klarownej ewidencji. W Archiwum MNW są one opracowywane na podstawie wytycznych Archiwum Polskiej Akademii Nauk¹, ostatnim etapem opracowania naukowego jest sporządzenie i wydrukowanie inwentarza dla każdego zespołu.

Do tej pory Archiwum MNW pozyskało 12 spuścizn: Tadeusza Dobrzeńckiego, Izidora Grzeluka, Ireny Jakimowicz, Hanny Jędrzejewskiej, Dariusza Kaczmarzyka, Haliny Kamińskiej-Krasowskiej, Bronisława Krystalla, Stanisława Lorentza, Władysława Marconiego, Kazimierza Michałowskiego, Janiny Ruszczyćówny oraz Krystyny Sroczyńskiej. Jedynie spuścizna Marconiego zo-

---

¹ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, oprac. H. Dymnicka-Wołoszyńska i Z. Kolankowski, Warszawa 1990.

stała wykorzystana do wstępnych badań i doczekała się publikacji². Pozostałe zespoły archiwalne zostały uporządkowane, opracowane i są dostępne do dalszych badań naukowych.

Archiwum osobiste Tadeusza Dobrzeńckiego³ opatrzone sygnaturą S–10 liczy 167 j.a. (5,60 m.b.). Podczas opracowania podzielono je na siedem grup. W pierwszej umieszczono rękopisy i maszynopisy prac naukowych z zakresu mediewistyki, w tym artykuły, opracowania, referaty, przemówienia, tłumaczenia, opinie oraz materiały warsztatowe. W drugiej znalazły się dokumenty dotyczące pracy naukowej, dydaktycznej i wydawniczej w Dziale Sztuki Średniowiecznej MNW, na różnych wyższych uczelniach oraz przy redakcji rozmaitych publikacji naukowych. W grupie trzeciej zgromadzono materiały biograficzne, jak notes prywatny, wizytówki i nekrologi, a w czwartej znalazła się korespondencja, m.in. od mediewistów polskich i zagranicznych. Wśród materiałów grupy piątej, dotyczących twórcy spuścizny, umieszczono życiorysy i wspomnienia współpracowników, bibliografię opublikowanych prac, zaproszenia, program z konferencji poświęconej pamięci Tadeusza Dobrzeńckiego i fotografię portretową. Materiały osób obcych, tworzące grupę szóstą, podzielone zostały na dwie podgrupy: materiały Pauliny Ratkowskiej⁴ i materiały innych osób⁵. Spuściznę zamykają załączniki zawierające odbitki prac twórcy spuścizny i innych mediewistów, pocztówki, fotografie, slajdy i negatywy, albumy fotograficzne oraz pomoce naukowe w postaci map i kart inwentarzowych.

Archiwum osobiste Izydora Grzeluka⁶, oznaczone w Archiwum MNW sygnaturą S–9, tworzy 127 j.a. (3 m.b.). Zgromadzone materiały zostały podzielone również na siedem grup. Grupa pierwsza zawiera artykuły, referaty, wykłady, opracowania, materiały warsztatowe i prace plastyczne⁷. W grupie drugiej zna-

² A. Szczepaniak, *Szkice i projekty architektoniczne Władysława Marconiego w Archiwum Muzeum Narodowego w Warszawie* [w:] *Dokumentacja nieaktowa w instytucjach nauki i kultury. XVI Konferencja Sekcji Archiwów Szkół Wyższych, Instytucji Naukowych i Kulturalnych Stowarzyszenia Archiwistów Polskich*, red. M. Marcinkowska, Kielce 2009.

³ Dr hab. Tadeusz Dobrzeńcki (1914–1999) był historykiem sztuki, mediewistą i muzealnikiem, który pozostawił po sobie ponad 70 publikacji naukowych. Teksty naukowe opatrywał ogromną liczbą przypisów, które z reguły stanowiły podsumowanie stanu badań. W Muzeum Narodowym w Warszawie zajmował się sztuką średniowieczną. Po wojnie bardzo aktywnie uczestniczył w pracach komisji rewindykacyjnej. Dzięki jego staraniom w roku 1973 otwarto nową Galerię Sztuki Średniowiecznej, prezentującą jedno z najbogatszych zbiorów sztuki średniowiecznej w Europie; zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/3135.

⁴ Wieloletniej asystentki Tadeusza Dobrzeńckiego.

⁵ Wśród nich znalazły się archiwalia niemieckiego znawcy sztuki śląskiej Ericha Wiesego (1891–1979).

⁶ Izydor Grzeluk (1933–2004) był historykiem sztuki i muzealnikiem, specjalistą w dziedzinie meblarstwa. W Muzeum Narodowym w Warszawie pracował w latach 1959–1999, zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/3197.

⁷ Są to dwa satyryczne rysunki autorstwa Izydora Grzeluka.

laży się materiały dotyczące pracy twórcy zespołu w Dziale Mebli MNW, jego współpracy z innymi działami i placówkami muzealnymi oraz poświęcone pracy naukowej⁸ i dydaktycznej, m.in. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz na Wydziale Technologii Drewna Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Aktywność wydawniczą ilustrują materiały powstałe przy publikacji *Słownika terminologicznego mebli*⁹. Wśród materiałów trzeciej grupy na uwagę zasługują fotografie wakacyjne z Nieborowa. W korespondencji (grupa czwarta) znalazły się listy od przyjaciół oraz bardziej oficjalne, dotyczące pracy zawodowej i licznych zainteresowań twórcy spuścizny. W materiałach o twórcy spuścizny, stanowiących grupę piątą, i w materiałach osób obcych z grupy szóstej wyróżniają się prace wybitnego muzykologa Benjamin Vogla. Grupa siódma to załączniki o bardzo zróżnicowanym charakterze, wśród których znalazła się także dokumentacja instrumentów muzycznych powstała w latach 1978–1997¹⁰ oraz płyta CD *Inwentarze pałacu w Nieborowie 1694–1939*¹¹.

Archiwum osobiste Ireny Jakimowicz¹² ze względu na brak materiałów osobistych nie zostało opracowane ściśle według wytycznych Archiwum PAN. Zgodnie ze spisem zdawczo-odbiorczym¹³ zawiera 334 j.a. (3,75 m.b.). Spis został zaopatrzonej w indeks obejmujący 2551 nazwisk uporządkowanych według układu alfabetycznego. Archiwum składa się głównie z wycinków prasowych, fotografii dzieł sztuki oraz notatek dotyczących wystaw i twórczości artystów działających po drugiej wojnie światowej, które można zaliczyć do materiałów warsztatowych¹⁴. Materiały odnoszące się do działalności zawodowej stanowią

⁸ Wśród nich są materiały dotyczące instrumentów muzycznych i innych eksponatów o tematyce muzycznej zgromadzone w związku z planowaną, wraz z muzeologiem Benjaminem Voglem, wystawą (niestety niezrealizowaną) pt. „Instrumenty muzyczne w kulturze Warszawy XIX i pocz. XX wieku”.

⁹ I. Grzeluk, *Słownik terminologiczny mebli*, Warszawa 1998. Publikacja ta zawiera ponad 2 tys. haseł i 700 rysunków, śmiało można powiedzieć, że stanowi największe jego osiągnięcie zawodowe.

¹⁰ Przekazana do Archiwum MNW przez Benjamin Vogla.

¹¹ Opublikowane na płycie CD *Inwentarze pałacu w Nieborowie 1694–1939. Źródła do dziejów pałaców Radziwiłłów w Nieborowie, Arkadii, Warszawie, Królikarni i Szpanowie zachowane w bibliotece nieborowskiej*, zebrali i opracowali I. Grzeluk, W. Warchałowski, Warszawa 2000.

¹² Prof. Irena Jakimowicz (1922–1999) była historykiem sztuki, krytykiem i muzealnikiem. Przez całe życie zawodowe, tj. od 1945 do 1991 r., pracowała w Muzeum Narodowym w Warszawie. W 1958 r. stworzyła i kierowała Gabinetem Grafiki i Rysunku Współczesnego. Pozyskała wiele interesujących muzealiów do narodowej kolekcji. Była inicjatorką i autorką wielu wystaw, z których najważniejsza to „Pięć wieków grafiki polskiej”. Publikacje jej obejmują sztukę polską XIX w., modernizm i sztukę współczesną; zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/2611.

¹³ Spis zdawczo-odbiorczy nr 41.

¹⁴ Szczególnie interesujące w tej grupie są rękopisy artystów, wśród nich m.in. Aleksandra Kobzdej, zawierający opis pracy nad *Poliptykami* i Andrzeja Wróblewskiego, oceniający „10 lat polskiej pedagogiki artystycznej w oparciu o doświadczenia ASP w Krakowie”, a ponadto maszynopis Tadeusza Kantora z odręcznymi notatkami z 1963 r., przedstawiający założenia ideowe teatru *Cricot 2*.

zaproszenia imienne na wernisaże współczesnych artystów oraz korespondencja z nimi w sprawie wystaw¹⁵.

Archiwum osobiste Hanny Jędrzejewskiej¹⁶ opatrzone zostało w Archiwum MNW sygnaturą S-7. Jego inwentarz liczy 110 j.a. (2,52 m.b.), wyodrębnionych w ośmiu grupach. W materiałach dotyczących twórczości naukowej (grupa pierwsza) znajdują się przede wszystkim publikacje z zakresu konserwacji architektury, metali, kamienia, tkanin i malarstwa. Materiały warsztatowe stanowią uzupełnienie publikacji w formie notatek, bibliografii, zapisków obserwacji i badań, wypisów z literatury, konspektów, rysunków, wycinków prasowych i fotografii. W grupie drugiej, obejmującej materiały odnoszące się do działalności twórcy spuścizny, wyodrębniono dokumentację dotyczącą aktywności naukowej, pedagogicznej i wydawniczej, konserwatorskiej oraz społecznej. Materiały biograficzne, wchodzące w skład grupy trzeciej, zawierają zestawienie bibliografii prac własnych, dyplomy honorowe, legitymacje, gratulacje oraz korespondencję. Czwartą grupę tworzy liczna korespondencja świadcząca o dużej aktywności zawodowej Jędrzejewskiej. W materiałach o twórcy zespołu (grupa piąta) znaleźć można recenzje (m.in. pisane przez Bohdana Marconiego). Grupa szósta to materiały rodzinne. Zawiera dokumenty dotyczące zatrudnienia i przebiegu służby wojskowej męża, Edwarda Jędrzejewskiego. Na materiały osób obcych (grupa siódma) składają się dwa artykuły¹⁷, ósma grupa zawiera załączniki, wśród których wyróżnia się kserokopia albumu pamiątkowego dla dr. Harolda Plenderleitha, wybitnego konserwatora.

Archiwum osobiste Dariusza Kaczmarzyka¹⁸, któremu nadano sygnaturę S-4, zawiera prawie wyłącznie dokumentację jego badań i opracowań naukowych związaną z rzeźbą nowożytną. Archiwum składa się z 56 j.a. (2 m.b.) i podzielone zostało na pięć grup. Materiały dotyczące twórczości naukowej (grupa pierwsza) to opracowania, artykuły i referaty na temat rzeźby polskiej i europejskiej oraz hasła do *Polskiego słownika biograficznego* i *Encyklopedii Warszawy*. Wśród materiałów warsztatowych wyróżniają się wypisy z literatury, notatki,

¹⁵ M.in. z Zofią Artymowską, Haliną Chrostowską, Jerzym Nowosielskim, Józefem Szajną.

¹⁶ Doc. Hanna Jędrzejewska (1906–2002) była chemikiem i konserwatorem zabytków. W latach 1930–1939 i 1945–1948 pracowała w Zakładzie Chemii Nieorganicznej Uniwersytetu Warszawskiego. Pod wpływem Bohdana Marconiego zainteresowała się konserwacją dzieł sztuki. Od 1948 r. wykładała chemię na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, a w 1957 r. stworzyła w Muzeum Narodowym w Warszawie Laboratorium Chemiczno-Badawcze, w którym przygotowała do ekspozycji malowidła z Faras; zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/369.

¹⁷ W materiałach osób obcych dostępne są dwa artykuły: Petera Burmana (*Conservation in Poland* z roku 1971) i Caroline K. Keck (*Acquisitions and conservation* z 1985 r.).

¹⁸ Dr Dariusz Kaczmarzyk (1904–2000) był historykiem sztuki i muzealnikiem. W Muzeum Narodowym w Warszawie pracował w latach 1945–1971. W 1949 r. rozpoczął organizowanie Działu Rzeźby, gdzie objął funkcję kustosa. Był autorem katalogu rzeźby polskiej, wielu biografii rzeźbiarzy w *Polskim słowniku biograficznym* oraz publikacji z zakresu rzeźby nowożytnej (Archiwum MNW, Akta osobowe, sygn. 153/90).

fotografie oraz karty ewidencyjne i bibliograficzne pozwalające na systematyzację wiedzy o współczesnej rzeźbie polskiej. Materiały odnoszące się do działalności naukowej, zawodowej i wydawniczej (grupa druga) obrazują pracę twórcy spuścizny w MNW oraz dużą aktywność w publikowaniu prac naukowych. Do materiałów grupy trzeciej (biograficznych) włączono biografie Kaczmarzyka autorstwa jego współpracownicy Hanny Kotkowskiej-Barei. Zachowała się również korespondencja, która stanowi grupę czwartą, dotyczącą głównie pracy nad artykułami. Ostatnią, piątą, grupę stanowią nadbitki artykułów z dedykacjami dla Kaczmarzyka.

Archiwum osobiste Haliny Kamińskiej-Krassowskiej¹⁹ opatrzone zostało sygnaturą S–8. Zawiera akta osobiste oraz materiały związane z jej pracą naukową, zawodową i społeczną. Inwentarz archiwum liczy 29 j.a. (0,5 m.b.), podzielonych na siedem grup. Prace, referaty, eseje i recenzje oraz materiały warsztatowe dotyczące problematyki kolekcji miniatur w MNW weszły w skład grupy pierwszej. Działalność zawodową i wydawniczą z grupy drugiej obrazują dokumenty z różnych miejsc pracy. Wśród materiałów biograficznych (grupa trzecia) znalazły się dokumenty prywatne, w tym materiały o charakterze pamiętnikarskim oraz fotografie i dyplomy. Interesujące są osobiste wspomnienia Anny Przemyskiej i Agnieszki Waszkiewicz, przyjaciółek twórczyni spuścizny, na jej temat. Materiały rodzinne (grupa piąta) to dokumenty prywatne rodziców Kamińskiej-Krassowskiej. Do materiałów osób obcych, stanowiących zawartość grupy szóstej, weszły rękopisy i maszynopisy muzealnej koleżanki Anny Chamiec. Grupę siódmą tworzą załączniki — wycinki prasowe z recenzjami autorstwa twórczyni spuścizny.

Archiwum osobiste Bronisława Krystalla²⁰ zostało zewidencjonowane pod sygnaturą S–11. Liczy ono 69 j.a. (razem 3 m.b.), które podzielone zostały na osiem grup.

Artykuły, referaty, wywiad, opinie, tłumaczenia i materiały warsztatowe²¹ z zakresu historii sztuki i krytyki artystycznej weszły w skład grupy pierwszej. Grupę drugą tworzą materiały dotyczące działalności naukowej, kolekcjonersko-mecenasowskiej i wydawniczej ilustrujące współpracę z MNW oraz innymi placówkami naukowo-muzealnymi. Materiały biograficzne, z których najcen-

¹⁹ Halina Kamińska-Krassowska (1920–1998) była historykiem sztuki i muzealnikiem. W Muzeum Narodowym w Warszawie pracowała w latach 1956–1981, od roku 1969 kierowała Gabinetem Miniatur; zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/339.

²⁰ Dr Bronisław Krystall (1884/1887–1983) był historykiem sztuki, mecenasem i kolekcjonerem. Z Muzeum Narodowym w Warszawie związany był przez całe życie przez liczne darowizny i ostatecznie testament, w którym ustanowił muzeum swoim jedynym spadkobiercą; zob. więcej: A. Szczepańska, *Archiwum Bronisława Krystalla* i K. Załęski, *Rien la beauté, czyli życie pod znakiem sztuki* [w:] *Bronisław Krystall. Testament*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2015.

²¹ Wśród nich jest szkolny zeszyt z wyciągiem z pracy Zenona Iwińskiego pt. „Trocki zamek na wyspie jeziora Galwe”.

niejsze związane są ze sprawami majątkowymi²² Krystalla i jego rodziny, stanowią grupę trzecią. Kolejną grupę (czwartą) tworzy korespondencja m.in. z historykami sztuki i antykwariuszami oraz rodziną, której udało się w czasie drugiej wojny światowej uciec na Zachód. W grupie materiałów o twórcy spuścizny (piąta) znalazły się wycinki prasowe, życiorysy i wspomnienia pośmiertne. Spośród materiałów rodzinnych znajdujących się w grupie szóstej wyodrębnione zostały notatki i fotografie dotyczące przedwcześnie zmarłych członków rodziny Bronisława Krystalla — żony Izabelli oraz syna Karola. Do materiałów osób obcych (grupa siódma) zaliczono notatki z wykładów profesorów²³ Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie z lat 1931–1932. Ostatnią grupę — ósmą, tworzą załączniki, z których najciekawsza pozycja to album z karykaturami Krystalla i zeszyt z wycinkami prasowymi dotyczącymi osób i wydarzeń naukowych oraz politycznych.

W Archiwum MNW przechowywana jest zaledwie niewielka część zachowanego archiwum osobistego Stanisława Lorentza²⁴, która otrzymała sygnaturę S–3. Zespół zawiera 107 j.a. (2,30 m.b.). Tworzące go archiwalia zostały podzielone na osiem grup. Prace i artykuły oraz materiały warsztatowe z grupy pierwszej dotyczą tematyki z dziedziny muzealniczej, historii sztuki oraz wspomnieniowej. Materiały odnoszące się do działalności organizacyjno-naukowej, zawodowej, społecznej i wydawniczej (grupa druga) obrazują niezwykle aktywność i wszechstronność zainteresowań Lorentza. Wśród dokumentów biograficznych²⁵ wchodzących w skład grupy trzeciej znalazły się m.in. fotografie prywatne i autobiografia. Grupę czwartą stanowi korespondencja²⁶, która została podzielona na listy prywatne, pisma urzędowe oraz ogromny zbiór kart z życzeniami świątecznymi i noworocznymi. W materiałach o twórcy zespołu znajdujących się w grupie piątej umieszczono dokumenty powstałe w związku z wieloma wydarzeniami upamiętniającymi wybitne osiągnięcia twórcy spuści-

²² Najliczniej reprezentowane w tej grupie są dokumenty z lat 1945–1962 dotyczące odbudowy, a następnie utrzymania przez Krystalla zniszczonej w czasie wojny kamienicy w Alejach Jerozolimskich.

²³ Wśród nich: Tadeusza Czeżowskiego, Bogumiła Jasinowskiego, Mariana Morełowskiego, Ludwika Sokołowskiego, Tymona Niesiołowskiego.

²⁴ Prof. Stanisław Lorentz (1899–1991) był historykiem sztuki i muzeologiem. Od 1935 r. pełnił funkcję wicedyrektora, a w latach 1936–1982 dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie. Podczas okupacji hitlerowskiej kierował podziemną akcją ratowania dóbr kultury polskiej. Po wojnie stanął na czele Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków. Szczególnie zaangażował się w sprawę odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Opublikował ok. 300 prac z zakresu historii sztuki, muzealnictwa i konserwatorstwa; zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/132.

²⁵ Wśród nich znajduje się spisana przez Stanisława Lorentza „Kronika wydarzeń w Muzeum Narodowym w Warszawie w czasie powstania warszawskiego od 3 VIII do 12 X 1944 roku” (maszynopis).

²⁶ Wśród zachowanej korespondencji wyróżnia się list Lorentza do Pabla Picassa z 1948 r. dotyczący podarowanych przez artystę społeczeństwu polskiemu malowanych przez niego talerzy, które trafiły do zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie.

zny jako muzealnika i historyka sztuki. Materiały rodzinne (grupa szósta) to głównie korespondencja wszystkich członków rodziny Lorentza. W materiałach osób obcych, stanowiących zawartość grupy siódmej, najciekawszą jednostkę tworzą dokumenty Rosy Bailly, francuskiej poetki i propagatorki kultury i literatury polskiej. Ósmą i zarazem ostatnią grupę stanowią załączniki w formie nadbitek artykułów z pracami Stanisława Lorentza oraz medale z jego podobizną.

Archiwum osobiste Kazimierza Michałowskiego²⁷ zgromadzone w Archiwum MNW stanowi, podobnie jak w przypadku Stanisława Lorentza, niewielką część dostępnej dokumentacji związanej z osobą samego twórcy²⁸. Zostało ono opatrzone sygnaturą S-6, jego inwentarz liczy 32 j.a. (0,75 m.b.). Materiały składające się na zespół zostały podzielone na osiem grup. Artykuły i prace z zakresu archeologii klasycznej oraz wypisy z literatury i notatki z przedwojennej działalności uniwersyteckiej Michałowskiego znalazły się w grupie pierwszej. Grupę drugą stanowią materiały poświęcone działalności organizacyjno-naukowej, wydawniczej i dydaktycznej ilustrujące pracę K. Michałowskiego m.in. na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie oraz w Polskiej Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej w Kairze. Materiały biograficzne, tj. dokumenty osobiste oraz prace zawodowej tworzą grupę trzecią. Korespondencja (grupa czwarta) odzwierciedla niezwykle liczne kontakty twórcy spuścizny z muzealnikami i archeologami z całego świata. W materiałach o Michałowskim (grupa piąta) zebrano m.in. karykaturę, fotografie portretowe, wspomnienia pośmiertne. Szósta grupa to materiały rodzinne, wśród których znalazły się dokumenty zmarłego podczas drugiej wojny światowej brata Mariana oraz córki Małgorzaty. W materiałach osób obcych (grupa siódma) znajdują się prace i artykuły z dziedziny archeologii. Do załączników (grupa ósma) włączono materiały powielone z artykułami Michałowskiego.

Archiwum osobiste Janiny Ruszczycówny²⁹ (sygnatura S-12) to przede wszystkim dokumentacja badań naukowych i materiały związane z licznymi publikacjami oraz korespondencja służbowa. Jego inwentarz obejmuje 56 j.a.,

²⁷ Prof. Kazimierz Michałowski (1901–1981) był archeologiem, egiptologiem, twórcą polskiej szkoły archeologii śródziemnomorskiej. Przed wojną zorganizował Dział Sztuki Starożytnej w Muzeum Narodowym w Warszawie, gdzie w latach 1945–1981 był wicedyrektorem. Założył, a następnie kierował Zakładem Archeologii Śródziemnomorskiej Polskiej Akademii Nauk. Jego największym odkryciem było monumentalne malarstwo wczesnochrześcijańskie w Faras, które dzięki umowie polsko-sudańskiej sprowadził w 1964 r. do Muzeum Narodowego w Warszawie. Opublikował wiele prac dotyczących wykopalisk oraz badań z zakresu sztuki starożytnej i wczesnochrześcijańskiej. Zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/145.

²⁸ Pozostałe części zostały zgromadzone w PAN Archiwum w Warszawie i Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego.

²⁹ Dr Janina Ruszczycówna (1914–1988) była historykiem sztuki i muzealnikiem. Przez całe swoje życie zawodowe, tj. w latach 1946–1984, pracowała w Muzeum Narodowym w Warszawie, w Dziale Malarstwa Polskiego. Była autorką kartoteki polskiego portretu od XVI do XVIII w. oraz wielu publikacji dotyczących twórczości ojca, Ferdynanda Ruszczycy, i polskiego malarstwa religijnego w XVII w. Zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/196.

oraz trzy aneksy (1,14 m.b.). Materiały archiwalne składające się na zespół zostały podzielone na pięć grup. Materiały dotyczące twórczości naukowej (grupa pierwsza) to prace i artykuły na temat malarstwa polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem portretu. Liczna dokumentacja fotograficzna oraz notatki i wypisy z literatury stanowią cenne źródło informacji o polskich rodzinach arystokratycznych i artystycznych. Grupa druga to archiwalia dokumentujące działalność zawodową, będące źródłem informacji na temat aktywności Janiny Ruszczyćówny w różnych instytucjach muzealnych i towarzystwach oraz jej kontaktów z polskimi rodzinami arystokratycznymi w celu pozyskiwania od nich kolekcji do zbiorów muzealnych. W materiałach biograficznych (grupa trzecia) znalazły się karty z wykazem prac twórczyni spuścizny. Korespondencja (grupa czwarta) obrazuje jej współpracę naukową z innymi historykami sztuki zajmującymi się malarstwem. W grupie piątej umieszczono materiały osób obcych, m.in. decyzję w sprawie wpisania kolekcji Eweliny Małachowskiej-Łempickiej do rejestru zabytków.

Archiwum osobiste Krystyny Sroczyńskiej³⁰ (sygnatura S-13) składa się z 56 j.a. (0,70 m.b.); zostało podzielone na siedem grup. Materiały dokumentujące twórczość naukową wchodzi w skład grupy pierwszej i zawierają m.in. prace na temat powojennych rewindykacji, opracowania dotyczące nowożytnego malarstwa polskiego oraz współczesnego muzealnictwa. W grupie drugiej znalazły się akta odnoszące się do działalności zawodowej (grupa druga), głównie umowy i korespondencja z wydawnictwami. Najciekawszą pozycją w materiałach biograficznych, należących do grupy trzeciej, jest złożone 20 października 1949 r. przed Główną Komisją Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce zeznanie w sprawie wykorzystania przez Niemców podczas powstania warszawskiego kobiet jako żywej osłony czołgów w rejonie ulic Piusa, Kruczej i Mokotowskiej. Grupa czwarta to korespondencja, dotycząca głównie pracy nad życiem i dorobkiem artystycznym Zygmunta Vogla. W materiałach o twórcy spuścizny (grupa piąta) znalazło się wspomnienie o Elżbiecie Charazińskiej, koleżance muzealnej twórczyni spuścizny. Grupę szóstą tworzą prace wybitnego historyka i krytyka sztuki Stanisława Ledóchowskiego, specjalizującego się w dziejach kultury ziemiańskiej i polskiej wojskowości. W grupie siódmej (załącznik) umieszczona została praca Heleny Kamienieckiej, napisana w języku rosyjskim, o akwarelach Zygmunta Vogla, dedykowana Krystynie Sroczyńskiej.

Archiwa osobiste gromadzone w Archiwum MNW dostarczają cennych dodatkowych informacji podczas kwerend prowadzonych zarówno przez pracowników muzeum, jak i wszystkich innych zainteresowanych. Szczególnie przydatne są one przy badaniach nad historią Muzeum Narodowego w Warszawie

³⁰ Dr Krystyna Sroczyńska (1908–1992) była historykiem sztuki i muzealnikiem. W Muzeum Narodowym w Warszawie pracowała w latach 1945–1984. W tym okresie brała udział w przygotowaniu scenariuszy niemal wszystkich znaczących wystaw w muzeum. Zob. więcej: Archiwum MNW, sygn. 153/214.

i innych muzeów w Polsce, historią sztuki i krytyki artystycznej, konserwacją dzieł sztuki i archeologią. Znaleźć w nich można także inne ważne dokumenty dotyczące szeroko rozumianej kultury zarówno polskiej, jak i obcej. Zawierają one unikalne informacje, znakomicie uzupełniające te zgromadzone w zespole akt własnych Muzeum Narodowego w Warszawie. Oprócz oryginałów znajdują się wśród nich także materiały powielone (np. wycinki prasowe, kopie rozpraw naukowych, nadbitki unikalnych publikacji), które zwyczajowo także pozostawiane są razem z innymi materiałami w spuściźnie. Jedną z charakterystycznych cech archiwów osobistych przechowywanych w Archiwum MNW, podobnie jak w innych instytucjach w Polsce, jest ich rozproszenie, które przyjmuje różne formy. Najczęściej jest to spowodowane decyzją samych darczyńców. Ofiarowują oni bowiem do MNW tylko fragment zgromadzonej spuścizny i z różnych powodów odmawiają przekazania pozostałych części³¹. Co prawda, niekiedy obiecują to zrobić, ale niestety ostateczną decyzję odkładają *ad calendas Graecas*. Z upływem lat szanse na ich scalenie stają się iluzoryczne, a materiały zatrzymane przez dysponentów bezpowrotnie stracone. Przykładem takiej spuścizny jest archiwum osobiste historyka sztuki Dariusza Kaczmarzyka. Na szczęście nie wszystkie takie przypadki skazane są na niepowodzenie. Niekiedy wieloletnie starania podejmowane przez archiwistów MNW kończą się szczęśliwym finałem. Dowodzi tego przykład spuścizny historyka sztuki Izydora Grzeluka. Już na początku powstania uległa ona rozbiciu na dwie części. Jedną zatrzymała i wkrótce potem przekazała do Archiwum MNW rodzina. Drugą część, jak się później okazało, wywieziono za granicę. Jednakże po kilku latach, dzięki pomocy rodziny i byłych współpracowników wytwórcy archiwum, również i ta część sukcesywnie trafiła do Archiwum MNW; obecnie wydaje się, że włączenie jej do zbiorów Archiwum MNW i scalenie zespołu jest możliwe.

Niekiedy zdarza się też, że dysponenti spuścizny lub ich części sami rozdzielają je między różne instytucje kultury, spełniając w ten sposób wolę twórcy lub wypełniając wewnętrzne przekonanie o słuszności podjętej decyzji. Przykładem takiej spuścizny rozproszonej między instytucjami jest archiwum osobiste wybitnego archeologa prof. Kazimierza Michałowskiego. Zawodowo był on związany z wieloma instytucjami. Do najważniejszych należały: Muzeum Narodowe w Warszawie, Polska Akademia Nauk i Uniwersytet Warszawski. W instytucjach tych gromadzone były, oprócz dokumentacji służbowej, także osobiste materiały profesora, co wynikało ze specyficznej organizacji pracy. Po jego śmierci żadna z trzech wymienionych instytucji nie chciała z nich zrezygnować, aby je połączyć. W ostatnim czasie podjęto projekt scalenia Archiwum Michałowskiego, którego fragmenty przechowywane są w Archiwum MNW i Archiwum PAN.

³¹ Do chlubnych wyjątków należy tu spuścizna po Hannie Jędrzejewskiej, którą do Archiwum MNW przekazała córka.

Archiwum osobiste profesora połączone zostanie w postaci wirtualnej i w tej formie będzie dostępne w zasobach Internetu.

Specyficzną formę przyjmuje rozproszenie spuścizny na terenie samego Muzeum Narodowego w Warszawie. Zgodnie z regulaminem organizacyjnym muzeum gromadzenie ich jest zadaniem dwóch działów: Zbiorów Ikonograficzno-Fotograficznych i Archiwum³². Do Zbiorów Ikonograficzno-Fotograficznych powinny trafiać spuścizny artystów, krytyków i kolekcjonerów sztuki, ale także poetów, pisarzy, uczonych różnych specjalizacji, społeczników, działaczy gospodarczych, polityków i innych ważnych osób życia publicznego³³. Do archiwum zaś głównie spuścizny po byłych pracownikach muzeum lub osobach z nim związanych. W praktyce zdarza się jednak, że pozyskane przez muzeum spuścizny, po wstępnej segregacji i zewidencjonowaniu, są dzielone decyzją administracyjną i w częściach przekazywane do różnych działów. Tak się stało np. ze spuścizną po byłym dyrektorze muzeum prof. Stanisławie Lorentzu. Z pozyskanych przez MNW materiałów osobistych profesora do Archiwum MNW trafiła tylko jedna ich część. Drugą zaś przekazano do Zbiorów Ikonograficzno-Fotograficznych, m.in. prowadzony przez niego prywatny album stanowiący arcyciekawą kronikę wydarzeń kulturalnych od przedwojennego okresu wileńskiego po lata 80. okresu warszawskiego.

Innym, bardziej złożonym, przykładem spuścizny rozproszonej na terenie MNW jest archiwum osobiste wybitnego architekta i konserwatora Władysława Marconiego³⁴ (1848–1915). Pozostawiona przez niego dokumentacja aktowa, m.in. listy, umowy, kosztorysy, rachunki, zobowiązania płatnicze oraz projekty architektoniczne (szkice i plany) znajdują się obecnie w trzech różnych działach muzeum: w Gabinetzie Grafiki i Rysunku Nowożytnego Polskiego (dalej: Gabinet Grafiki i Rysunku), w Zbiorach Ikonograficzno-Fotograficznych oraz w Archiwum.

W Gabinetzie Grafiki i Rysunku umieszczone zostały wyróżniające się szatą graficzną szkice i projekty pałaców, willi, kamienic, kościoła, stajni, wozowni, garażu i ogrodu — w sumie 25 rysunków³⁵. Każdy z nich, wpisany do inwentarza muzealiów jako samodzielna pozycja inwentarzowa, traktowany jest jak autonomiczne dzieło sztuki, podobnie jak inne rysunki czy grafiki zgromadzone w tymże gabinecie. Znajduje to również odbicie w rozbudowanym opisie prowadzonym na kartach inwentarzowych. Zamieszcza się w nim, oprócz nazwiska

³² *Regulamin organizacyjny MNW*, Warszawa 2011, § 19 i 39.

³³ Zob. np. *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniatyckiej. Warszawa 2003, s. 453–459.

³⁴ Zajmował się architekturą, budownictwem i konserwacją zabytków. Spośród bardzo licznych szkiców i projektów wiele zostało zrealizowanych. Niestety, znaczna ich część nie zachowała się do czasów nam współczesnych. Za najpiękniejszą jego realizację powszechnie uważa się zachowany hotel Bristol w Warszawie.

³⁵ Zob.: *Katalog rysunków architektonicznych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*, oprac. A. Rottermund, Warszawa 1970, passim.

autora, tytułu, daty wykonania, wymiarów, techniki wykonania, daty i sposobu nabycia oraz stanu zachowania, także szczegółowy opis i fotografie danego muzealium. Zgromadzone w ten sposób dane bardzo ułatwiają prowadzenie kwerend, bez potrzeby sięgania po oryginały. Co więcej, podjęta ostatnio przez MNW akcja digitalizacji muzealiów niebywale ułatwia do nich dostęp.

W Zbiorach Ikonograficznych i Fotograficznych interesujące nas materiały zostały zgromadzone w tzw. Tece Władysława Marconiego. Oprócz 30 rysunków architektonicznych, zgromadzonych w 10 plikach, przechowywana jest w niej także liczna dokumentacja aktowa, zebrana w 13 plikach. Wśród tych ostatnich znajduje się również 25 niewielkich szkiców i planów. Wszystkie one dotyczą wybudowanych w Warszawie kilku kamienic, domów i kaplic oraz jednego hotelu³⁶. Każdy z 23 plików wchodzących w skład Teki Władysława Marconiego ma indywidualny numer inwentarza muzealnego³⁷ i tytuł określający jego zawartość, np. „Rachunki i kosztorysy dot. budowy Hotelu Krakowskiego w Warszawie przy ul. Bielańskiej”, „Plany Władysława Marconiego”, „Różne papiery dot. robót budowlanych prowadzonych przez Władysława Marconiego”. Brak typowych dla praktyki muzealnej kart inwentarzowych w tym dziale muzeum uniemożliwia poznanie istotnych szczegółów i zmusza prowadzących kwerendy do sięgnięcia po oryginały. Nominalnie zatem szkice i plany Marconiego są tu przypisane do muzealiów, w praktyce zaś sposób ich opracowania i ewidencjonowania odpowiada zasadom obowiązującym w archiwistyce.

Bardzo interesujące materiały po Władysławie Marconim są także w Archiwum MNW³⁸. Kilka z nich także ma bardzo atrakcyjną szatę graficzną, np. „Projekt kościoła w Mogielnicy”, „Szkic dworku w Chlebni”. W latach 70. XX w. zostały one zebrane w postaci 12 jednostek archiwalnych i włączone do zespołu akt MNW. Utworzono z nich podzespół zatytułowany Akta rodziny Marconich i nadano kolejne sygnatury (od 103a do 109). W jednej teczce umieszczono 31 szkiców i planów architektonicznych wykonanych przez Władysława Marconiego³⁹, a pozostałe rozmieszczono w trzech innych⁴⁰. Do tych ostatnich teczek włączono, oprócz rysunków architektonicznych, także liczną⁴¹ dokumentację aktową, m.in. korespondencję, kosztorysy, rachunki. Rozdzielono ją na 26 plików w układzie tematycznym lub rzeczowym, np. „Korespondencja z Bolesławem Krzyżanowskim dot. budowy pałacu hr. Puławskiego w Piasecznej”, „Pokwitowania pocztowe”, „Rachunki za prace budowlane”. Zewidencjonowane i opra-

³⁶ M.in. domu przy ulicy Okólnik, róg Szczygłej; domu przy Hożej 5, nieokreślonych czterech kaplic.

³⁷ Nr inw. rkps. 910–919 i 1775–1787.

³⁸ Archiwum MNW, sygn. 103, 104, 105.

³⁹ *Plany budynków projektowanych przez Władysława Marconiego*, sygn. 105a, dawna sygn. 49.

⁴⁰ Architekt Władysław Marconi — kosztorysy, plany, notatki, listy dotyczące budynków [...], sygn. 103a; Architekt Władysław Marconi — korespondencja, sygn. 103b, d. sygn. 103; Architekt Władysław Marconi — kosztorysy, plany, notatki, listy, szkice, projekty, sygn. 105b, d. sygn. 105.

⁴¹ W sumie kilkaset dokumentów.

cowane archiwum Marconiego czeka w Archiwum MNW na swoich odkrywców i popularyzację. Nieznana jest przyczyna pomijania tej części spuścizny Marconiego w podstawowych publikacjach, takich jak wspomniany już wcześniej *Katalog rysunków architektonicznych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*⁴² czy *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*⁴³.

Szansą na zmianę tej sytuacji wydaje się być możliwość scalenia trzech rozproszonych dotychczas w ramach MNW części spuścizny Władysława Marconiego. Z pewnością możliwe to będzie przy wykorzystaniu dostępnych baz danych zawierających inwentarze elektroniczne: MONA⁴⁴ (obsługuje muzea w Gabinecie Grafiki i Rysunku oraz w Zbiorach Ikonograficzno-Fotograficznych) i IZA⁴⁵ (obsługuje archiwalia w Archiwum MNW).

Przedstawione w tekście problemy związane z gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem archiwów osobistych w Archiwum MNW wpisują się w doświadczenia innych archiwów w Polsce. Ich całkowite rozwiązanie wydaje się iluzoryczne, niemniej podejmowane próby przynoszą owoce, choć nie są one doskonałe, to jednak doceniane przez wszystkich zainteresowanych.

Bibliografia

- Szczepaniak A., *Szkice i projekty architektoniczne Władysława Marconiego w Archiwum Muzeum Narodowego w Warszawie* [w:] *Dokumentacja nieaktowa w instytucjach nauki i kultury. XVI Konferencja Sekcji Archiwów Szkół Wyższych, Instytucji Naukowych i Kulturalnych Stowarzyszenia Archiwistów Polskich*, red. M. Marcinkowska, Kielce 2009, s. 124–128.
- Szczepańska A., *Archiwum Bronisława Krystalla* [w:] *Bronisław Krystall. Testament*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2015.
- Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, oprac. H. Dymnicka-Wołoszyńska i Z. Kolankowski, Warszawa 1990.
- Załęski K., *Rien la beauté, czyli życie pod znakiem sztuki* [w:] *Bronisław Krystall. Testament*, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2015.
- Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniatyckiej, Warszawa 2003, s. 453–459.

Keywords: personal archive, legacy, National Museum in Warsaw (MNW), archival unit, research work materials, activity materials, biographical materials, correspondence, materials on fonds creator, family materials, third party materials

⁴² *Katalog rysunków architektonicznych...*

⁴³ *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce...*

⁴⁴ System, który kompleksowo wspiera złożone przedsięwzięcia ewidencjonowania (w tym tworzenia elektronicznego inwentarza zbiorów), digitalizacji oraz zarządzania zbiorami muzealnymi.

⁴⁵ Inwentarz Zespołów Archiwalnych.

Mots-clés : archives personnelles, Musée national de Varsovie (MNW), dossier, documents de création scientifique, documents d'activité, documents biographiques, correspondance, documents sur le producteur du fonds, documents familiaux, documents de personnes étrangères

Ключевые слова: личные архивы, наследие, Национальный музей в Варшаве, архивное учреждение, материалы научного творчества, материалы деятельности, биографические материалы, корреспонденция, материалы о творце коллекции, семейные материалы, материалы чужих людей

Anna Szczepańska, Andrzej Szczepaniak, *Personal Archives In The Archive of The National Museum in Warsaw*. The Archive of the National Museum in Warsaw has been collecting personal archives since the 1980s. The earliest of these materials come from the late 19th century. Files and photographic documentation constitute the majority of all materials stored there. These materials are analysed based on the guidelines issued by the Polish Academy of Sciences.

So far, the Archive has acquired twelve personal archives, which belonged to: Tadeusz Dobrzeński, Izidor Grzeluk, Irena Jakimowicz, Hanna Jędrzejewska, Dariusz Kaczmarzyk, Halina Kamińska-Krassowska, Bronisław Krystall, Stanisław Lorentz, Władysław Marconi, Kazimierz Michałowski, Janina Ruszczycówna and Krystyna Sroczyńska.

A distinctive feature of these personal archives is their distribution (both among the various sections of the National Museum in Warsaw and other institutions).

They constitute a valuable source of information during archival research, research on the history of the National Museum in Warsaw and other Polish museums, art history and critique, conservation of art and archaeology. They contain valuable information complementing the Museum's own file fonds.

Anna Szczepańska, Andrzej Szczepaniak, *Archives personnelles dans les archives du Musée national de Varsovie*. Les archives du Musée national de Varsovie collectent des archives personnelles depuis les années 1980. Il s'agit de documents créés de la fin du XIXe siècle à nos jours. Les documents papier et photographiques y prévalent. Ils sont classés en se basant sur les directives des archives de l'Académie polonaise des sciences (PAN).

Jusqu'à présent, les Archives ont récupéré 12 legs : celui de Tadeusz Dobrzeński, Izidor Grzeluk, Irena Jakimowicz, Hanna Jędrzejewska, Dariusz Kaczmarzyk, Halina Kamińska-Krassowska, Bronisław Krystall, Stanisław Lorentz, Władysław Marconi, Kazimierz Michałowski, Janina Ruszczycówna et Krystyna Sroczyńska.

Les archives personnelles se caractérisent par leur dispersion (tant dans les diverses sections du musée national de Varsovie — le MNW, que dans d'autres institutions).

Elles fournissent des informations précieuses lors de recherches sur l'histoire du Musée national de Varsovie et d'autres musées en Pologne, l'histoire de l'art et la critique artistique, la conservation des œuvres d'art et l'archéologie. Elles contiennent des informations uniques qui complètent parfaitement celles rassemblées dans la collection de fichiers appartenant au Musée national de Varsovie.

Анна Щепаньска, Анджей Щепаняк, *Личные архивы в архиве Национального музея в Варшаве*. Архив Национального музея в Варшаве содержит личные архивы (наследия) с 80-х лет XX в. Это материалы, созданные с конца XIX в. до сегодняшних дней. В них доминирует актовая и фотографическая документация. Они разработаны на основании указаний Архива Польской академии наук.

До сих пор Архив получил двенадцать наследий: Тадеуша Добженецкого, Изидора Гжелюка, Ирены Якимович, Ханны Енджеевской, Дариуша Качмарчика, Халины Каминьской-Крассовской, Бронислава Крысталла, Станислава Лорентца, Владислава Маркони, Казимежа Михаловского, Янины Рушицувны и Кристины Срочиньской.

Характерной чертой личных архивов является их разбросанность (как по разным отделам Национального музея в Варшаве, так и по другим учреждениям).

Они предоставляют ценную информацию при запросах, при исследованиях истории Национального музея в Варшаве и других музеев в Польше, истории искусства и художественной критики, консервации произведений искусства и археологии. Они содержат уникальную информацию, прекрасно дополняющую информацию, собранную в коллекции собственных актов Национального музея в Варшаве.